

L'astronomia a la Cerdanya. 2010

Enric Quílez i Castro,
programador
i president del
Grup de Recerca
de Cerdanya
(GRC)

Una mica d'història

La Cerdanya, des de sempre, ha estat un lloc privilegiat per a l'observació del cel nocturn. Tot i ser un país muntanyós, l'amplitud de la vall i la seva orientació est-oest així com la seva altitud –a més de mil metres de mitjana– l'han convertit en un lloc especial per a l'astronomia.

Prova d'això va ser l'intent que a França es va fer fa unes dècades d'instal·lar un potent observatori astronòmic al municipi de Dorres, a l'Alta Cerdanya, al cim de Bell-lloch, un indret amb unes magnífiques vistes de la vall i del firmament nocturn. Finalment, es va desestimar per raons poc clares, però fins fa una dècada encara era possible passejar entre les runes dels edificis i aparells astronòmics que van començar a instal·lar-se a Bell-lloch.

Posteriorment, a la central solar de Thémis, també a l'Alta Cerdanya, s'han efectuat alguns experiments sobre astronomia en rajos gamma.

També alguns particulars han tingut cúpules d'observació a la plana, al municipi d'Urús, fins fa pocs anys, si bé van desestimar el lloc per problemes de contaminació lluminosa.

Pel que fa als cerdans, sempre han tingut una certa curiositat per saber què passava al cel, potser accentuada per l'interès dels forans que pujaven els caps de setmana i festius i que molts cops s'agrupaven per veure pluges d'estrelles o per fer observacions cometàries.

Recordo perfectament un any en què es va anunciar per TV3 una pluja extraordinària de les Leònides. Les muntanyes cerdanes es van omplir de gent que volia veure aquest destacat fenomen, igual que en alguns llocs destacats de la plana, com el Puig de Saneja (Guils de Cerdanya) o la

Corona (Bolvir). Cada cop que es veia un estel fugent particularment vistós era rebut amb crits i aplaudiments, com si d'un partit de futbol es tractés, i es podia veure una corrua de cotxes que pujaven a les muntanyes per poder contemplar millor el fenomen.

També s'han seguit amb interès els diversos eclipsis lunars i solars parcials que hi ha hagut la darrera dècada. Alguns amb molt d'interès, com ho proven un parell de fets: l'esgotament de filtres a les botigues per poder mirar un eclipsi solar o la monitorització que van fer alumnes de l'IES Pere Borrell del fenomen.

Un altre fenomen molt celebrat a la nostra comarca va ser l'observació dels cometes Hale-Bopp (1995) i Hyakutake (1996), després del fiasco que va representar el cometa Halley (1986). Les condicions meteorològiques òptimes van permetre una observació magnífica d'aquests cometes.

Per contra, un fenomen realment espectacular que va poder ser vist al cel nocturn cerdà va ser una espectacular aurora boreal deguda a una ejecció de massa coronal produïda l'any 2000, que no va ser contemplada gairebé per ningú a la comarca.

Finalment, una activitat que ha tingut un èxit espectacular de públic ha estat La nit de les estrelles, dins del marc de la Universitat d'Estiu de Puigcerdà, que ha consistit a portar el públic a prop del cim de la Tossa d'Alp, de nit, mitjançant el telecabina, i allà fer una sessió astronòmica amb telescopis.

El problema de la contaminació lluminosa

Tradicionalment, moltes associacions i grups de la Cerdanya i de fora han realitzat activitats d'observació astronòmica d'alguns tipus, gràcies a la netedat del nostre cel.

Lamentablement, l'edificació desmesurada de la vall ha comportat una sobreil·luminació artificial del territori, amb enormes fileres de fanals que no compleixen els mínims requisits per combatre la contaminació lluminosa. Això ha fet que la vall assolís una certa aparença urbana molt poc atractiva per a les observacions astronòmiques en segons quins indrets.

Afortunadament, encara hi ha molts llocs foscos a la Cerdanya. Especialment, alguns altiplans que donen una bona panoràmica del cel nocturn i que estan prou allunyats i protegits de la llum de les principals zones il·luminades de la vall.

Parlem d'alguns llocs del Parc Natural del Cadí-Moixeró; del pla d'Anyella, tocant amb el Ripollès; d'alguns punts de la zona del pla de les Forques, al municipi de Fontanals de Cerdanya; de la zona de l'estació d'esquí nòrdic de Guils-Fontanera, o de l'altiplà que hi ha tot pujant a Cortàs, al municipi de Bellver.

Naturalment, hi ha molts més indrets, però són una mostra representativa d'allò que encara resta. Altres llocs, com el puig de Saneja, que tradicionalment era el lloc d'observació nocturna de la gent de Puigcerdà, per la seva proximitat, ha vist molt malmesa la seva visibilitat nocturna a causa de la sobreil·luminació de la zona del golf de Bolvir i per l'augment de la zona urbana de Puigcerdà.

Activitats del GRC (2010)

Pel que fa al GRC, l'organització d'activitats relacionades amb l'astronomia és recent, però és a l'arrel del naixement de la nostra entitat. La primera activitat que va organitzar el GRC va ser la Setmana de la ciència, el 2008, i una de les activitats que s'hi van dur a terme va ser una sortida astronòmica la nit de dissabte, per complementar una docta xerrada sobre arqueoastronomia que es va dur a terme a la tarda, al Museu Cerdà, a càrrec de l'arqueoastrònom Oriol Font i que tractava sobre l'orientació dels monuments megalítics pirinencs i la seva relació amb la sortida o posta del sol en determinats moments clau de l'any.

Per centrar-nos en el 2010, val a dir que potser no ha estat el millor dels anys pel que fa a les activitats astronòmiques, ja que un parell de sortides previstes a la primavera i a la tardor s'han hagut d'anul·lar per les males condicions meteorològiques.

La primera activitat reeixida va ser la conferència sobre les Perseïdes, impartida pel president del GRC, el Sr. Enric Quílez. Va tenir lloc el 12 d'agost en ocasió del màxim previst de les Perseïdes i va tractar sobre les pluges d'estrelles i particularment sobre aquesta, coneguda també com *les llàgrimes de sant Llorenç*. Malauradament, la sortida nocturna d'observació es va haver de suspendre per la forta nuvolositat.

Malgrat això, encara hi ha previstes dues activitats més relacionades amb l'astronomia d'aquí a final d'any. Una, dins de la Setmana de la ciència, el 20 de novembre, serà una sortida nocturna per observar el cel, amb els principals astres i constel·lacions i també la Lluna, que serà ben visible. Això comptant que la meteorologia ho permeti. Per a aquesta activitat està prevista la col·laboració de l'Agrupació Astronòmica de la Seu d'Urgell.

La segona activitat prevista serà una conferència, el 13 de novembre, titulada *Les darreres notícies del cel*, continuació de la que es va fer l'any passat per

aquestes mateixes dates i amb similar contingut. És a dir, una mena de resum dels principals esdeveniments astronòmics i descobriments astrofísics dels darrers dotze mesos: nous exoplanetes, la situació del camp magnètic terrestre, les noves teories sobre energia fosca, nous descobriments a l'espai profund, les sondes llançades els darrers dotze mesos i allò que està previst en un futur immediat.

Projectes futurs

Les activitats astronòmiques ocupen un lloc especial en la nostra programació d'activitats. Preveiem continuar potenciant-les i ampliant-les en la mesura de les nostres possibilitats materials i humanes.

En primer lloc, continuarem potenciant les sortides guiades astronòmiques. Una de les tasques pendents del GRC és aconseguir els mitjans per adquirir un parell de telescopis motoritzats amb una bona òptica per poder fer observacions en millors condicions, ja que en l'actualitat depenem de la bona fe d'altres persones i entitats que ens puguin deixar material d'observació.

En segon lloc, continuarem fent almenys un parell de conferències de temàtica astronòmica a l'any. Una, la clàssica, *Darreres notícies del cel*, sobre les novetats dels darrers dotze mesos, i una altra sobre algun tema d'interès especial.

En tercer lloc, ens agradaria poder fer un taller d'astronomia destinat especialment a infants, que solen demostrar un gran interès pel món de l'astronomia i assimilen molt bé els conceptes. A més a més, és un tipus d'activitat que ens han demanat recurrentment.

Finalment, ens agradaria combinar l'astronomia i el senderisme i fer una caminada nocturna, probablement per Sant Jaume, i anar explicant, mentre es camina, el cel nocturn.